

---

# Die gebruik van die 'offer' van Isak as 'n motief vir die verkondiging van Jesus as die lydende Christus

---

C J Bekker & S J Nortjé  
Randse Afrikaanse Universiteit

## Abstract

### The use of the 'sacrifice' of Isaac as a motif for the proclamation of Jesus as the suffering Christ

*In this article the authors try to trace the possible influence of the 'sacrifice' of Isaac, as narrated in Genesis 22, on the proclamation of Jesus as the suffering Messiah. The New Testament authors made use of this tradition to explain the death and resurrection of Jesus within the context of Jewish belief. As Abraham and Isaac were examples of suffering righteous figures, Jesus became the prime example of the suffering Messiah for the Christian community and the believer under oppression.*

## 1. PROBLEEMSTELLING

Geiger (1872), en toe veel later Vermes (1961), het die moderne ondersoek na die invloed van die 'offer' van Isak op die Nuwe Testament na vore gebring. Dit is veral Vermes se werk wat die aandag op die tema gevestig het. Hy maak van Rabbynse materiaal, die Targums en Intertestamentêre geskrifte gebruik om die bestaan van 'n bepaalde Joodse tradisie rondom die 'offer' van Isak aan te dui. Volgens Vermes (1961:194-197) bestaan daar twee Targumtradisies rondom die 'offer' van Isak, naamlik: 'n primitiewe kerntradisie wat gevind word in die Fragmentariese Targum en in Neofiti (en 'n tweede later weergawe, in Pseudo-Jonatan) en in 'n Toseftafragment van die Jerusalem Targum. Vermes (1961:195) identifiseer bepaalde kenmerke van die oudste Targumtradisie rondom die 'offer' van Isak soos volg:

---

\* Hierdie artikel is gebaseer op navorsing wat C J Bekker gedoen het vir 'n MA-verhandeling aan die R A U onderleiding van dr S J Nortjé, Departement Bybelkunde.

- \* Abraham het vir Isak vertel dat hy die slagoffer sou wees.
- \* Isak het sy toestemming gegee om die slagoffer te wees.
- \* Isak het gevra dat sy bene vasgebind moes word, sodat sy offer perfek en volkome sou wees.
- \* Isak het 'n hemelse visioen gesien.
- \* Abraham het gebid dat sy eie gehoorsaamheid en die gewilligheid van Isak deur God onthou sou word om sodoende die behoud van Isak se nageslag te verseker.
- \* Abraham se gebed is verhoor.

Vermes (1961) gebruik hierdie laat-Joodse tradisie rondom die 'offer' van Isak om die plaasvervangende karakter van die dood van Jesus in die Nuwe Testament te verklaar. Volgens Vermes (1961) is hierdie laat tradisie rondom die 'offer' van Isak onderliggend aan en verantwoordelik vir die ontwikkeling van die plaasvervangende dood van Jesus in die Christologie van die Nuwe Testament. Vermes se argument het egter inherente swakpunte:

- \* Sy gebruik van die Targums, Rabbynse materiaal en selfs van sy Intertestamentêre verwysings is veels te laat om betrekking op 'n Nuwe-Testamentiese ondersoek te hê. Die ontstaanstydperk van hierdie geskifte moet na die totstandkoming van die Nuwe Testament geplaas word (vgl Sanders 1977:25-26).
- \* Vermes se verwysing na die laat-Joodse teologiese begrip, die *Akedah* (soos hy dit ook tereg noem), verwys na die binding van Isak se voete. Die *Akedah* is 'n laat-Joodse ontwikkeling wat klem lê op die plaasvervangende karakter van die 'offer' van Isak (vgl Seeley 1990).
- \* Volgens Vermes (1961:213) is die huidige gebruik van Genesis 22 tydens die Nuwe Jaar 'n aanduiding van die belangrikheid van die 'offer' van Isak binne die Joodse liturgie, en hy meen dat hierdie gebruik van Genesis 22 reeds in gebruik was tydens die derde eeu na Christus. Die vraag ontstaan egter of dit nie slegs 'n Joodse reaksie op die groeiende prominensie van die kerk was nie en of die doel hiervan nie was om vir Isak dieselfde plek in die Judaïsme te gee as wat Jesus in die vroeë kerk gehad het nie (vgl Swetnam 1981:10-11).
- \* Vermes se ondersoek na die Nuwe Testament is oppervlakkig en het nie die eksegetiese fondasie wat nodig is om sy teorieë te staaf nie (Swetnam 1981:11).

In die lig van bogenoemde, en die groeiende soeke na 'n 'Joodse' Christologie (Den Heyer 1992:20-21), het dit nodig geword om opnuut na die maonlike invloed van Genesis 22 op die skrywe van die Nuwe Testament te gaan kyk.

## 2. GENESIS 22:1-19

Die 'offer' van Isak in Genesis 22:1-19, is waarskynlik gebaseer op twee ouer mondelinge tradisies wat gestalte binne die raamwerk van die Abrahamsaga aangeneem het. Hierdie twee tradisies (McKane 1979:186), naamlik van 'n pelgrimstradisie wat getuig van 'n legende van 'n pelgrimstog na 'n heilige plek wat drie dae geduur het, en van die ontstaan van 'n kultustradisie wat getuig van die afskaffing van menslike offerhande en die ontstaan van die plaasvervangende diereoffer, vloei saam binne die verhaal van die 'offer' van Isak. Hierdie twee tradisies wys op twee belangrike motiewe binne die Isaktradisie, naamlik, eerstens, 'n reismotief waarin die regverdige 'n pelgrimstog onderneem om sodoende sy gehoorsaamheid aan die godheid te bewys en, tweedens, die daarstelling van 'n nuwe kultus waar die Molek-aanbiddingsplek vervang word met 'n heilige altaar.

Binne hierdie twee bepaalde tradisies rondom die Isakverhaal, word daar verskeie temas gevind wat bydra tot die eenvoud en trefkrag van die Genesisverhaal. Die toetsing van Abraham tydens die 'offer' van Isak handel oor die absolute gehoorsaamheid van Abraham aan God (Thompson 1987:98). Die toetsing van die regverdige vereis 'n volledige oorgawe en omdat Abraham reeds vir Isak in sy hart aan die dood oorgelewer het, word sy 'offer' as volkome beskou en slaag Abraham die toets. Sonder die totale oorgawe van Abraham en Isak aan God, sou hierdie 'offer' nie volkome gewees het nie.

Die 'offer' van Isak moet gesien word as die basis van die JHWH-kultus. Die plaasvervangende diereoffers in Israel kan ook teruggevoer word na hierdie verhaal. Von Rad (1963:234) meen dat die toetsing van 'n regverdige die ontstaan van 'n kultus tot gevolg gehad het. Die tema van die plaasvervangende diereoffer in die plek van die eersgeborene wys op 'n ooreenkoms met die kinderrituele tydens die Pasgafees (vgl Eks 12:26-2; 13:14-15). Hierdie bepaalde verbintenis met die kultusrituele dui verder op die Moriatema in Genesis 22:1-19. Moria word in die Ou Testament, en in die tradisie, verbind met die tempelberg Sion en dus ook implisiet met die kultus (vgl 2 Kron 3:1; Josefus Antq I, XIII). Moria is 'n offerplek wat verbind word met die Melisedektradisie wat dui op 'n pre-levitiese priesterorde wat daar werksaam was (Horton 1976:12-53). Moria wat as 'n alternatiewe offerplek gestel word teenoor die Molek-aanbiddingsplek in die Hinnomdal (vgl 2 Kon 23:10; Jer 7:31), word 'n simbool vir die plek waar absolute gehoorsaamheid teenoor God verwag word en in die proses sien God die regverdige, en word God dan ook ontmoet deur die regverdige.

Die drie-dae-begrip vloei ook hieruit voort. In die Ou Testament was daar 'n bepaalde motief van redding en bevryding wat uitdrukking gevind het in die drie-dae-begrip (Den Heyer 1991:53-55; Gispén 1979:238; Jacob 1974:143). God verlos volgens hierdie motief die regverdige op die derde dag. Hierdie begrip van verlossing en redding vind sy wortels ook in die verhaal van die 'offer' van Isak. Op die derde dag kyk Abraham op en sien hy die offerplek waarvan God hom vertel het. Op hierdie derde dag word nie slegs Isak gered nie, maar ook die hele nageslag van Abraham, want in Isak (Abraham se saad) sou God vir Abraham 'n nageslag gee.

Deur die absolute gehoorsaamheid van Abraham tydens die 'offer' van Isak, word Abraham gevestig as 'n regverdige: hy het die toets van JHWH geslaag. Die gehoorsaamheid tot die dood word die basis vir geregtigheid, nie slegs ten opsigte van Abraham nie, maar ook ten opsigte van Isak wat homself sonder protes oorgee om geoffer te word. Deur Abraham se gehoorsaamheid word die verbond bevestig en die seën van God word deur Isak die wêreld ingedra (Keil 1968:252). Die verbondsbeloftes van God aan Abraham word so herbevestig, en daar word aan Abraham beloof dat sy nageslag (Isak) vrugbaar sal wees, dat hy (Isak) die stede van sy vyande sal inneem en dat in sy nageslag (Isak) al die nasies van die aarde geseën sal word. Isak word die draer van die belofte, die erfgenaam en die opvolgende vergestaltung van die verbond van God.

In die Ou Testament speel Isak eintlik net in Genesis 21-27 'n beduidende rol. Daar word aan Abraham en Jakob as aartsvaders veel meer prominensie verleen as aan Isak. Enkele verwysings word in die ander Ou-Testamentiese literatuur na Isak gemaak: Genesis 31:42-53 (die vrees/beskermer van Isak), Nehemia 9:8 (verwys moontlik na die 'offer' van Isak), Amos 7:9 (die hoogtes van Isak) en Amos 7:16 (die nageslag van Isak). Dit is eers in die Intertestamentêre tyd dat skrywers weer na Isak teruggryp en kry die Isakverhaal weer betekenis. Die belangrikste Intertestamentêre verwysings na die 'offer' van Isak word gevind in Sirag 44:19-21, Judit 8:25-27, 1 Makkabeërs 2:52, Jubileë 17:15-18:19 en Wysheid van Salomo 10:5. Ook in hierdie verwysings gaan dit nie hoofsaaklik oor Isak nie, maar oor die gehoorsaamheid van Abraham. Tog is daar 'n bepaalde klemverskuiwing in en herinterpretasie van die Abraham- en Isakverhaal van Genesis 22. Hierdie klemverskuiwing is die gevolg van die sosiale en politieke omstandighede van die skrywers en die lesers van daardie tyd (Bekker 1994:185-188).

### 3. DIE GEBRUIK VAN DIE 'OFFER' VAN ISAK IN DIE NUWE TESTAMENT

In die eerste eeu na Christus het die volgelinge van Jesus verskeie vervolgings en verdrukings beleef (Duvenage 1987:1-2). Na die skanddood van Jesus aan 'n kruis en die vernietiging van Jerusalem en die tempel in 70 n C, is die jong kerk verstrooi en is

die Christene blootgestel aan veranderende sosiale omgewings, ekonomiese onderdrukking, rassisme en volgehoue vervolging deur die Romeinse Ryk. Groeiende konflik tussen die Christene en die Joodse sinagoge-gemeenskap het veroorsaak dat die Christene hulleself moes verantwoord ten opsigte van aantygings van godslastering en kettery. Met die afsterwe van die ooggetuies van Jesus se lewe was die kerk genoodsaak om sy geloof in Jesus duideliker te formuleer, sodat skeuring en dwaling vermy kon word. Om die geboorte, lewe, lyding, sterwe en opstanding van Jesus in die konteks van sy Christusskap te verklaar, is daar teruggegryp na die tradisies van die Joodse geloof. Dit was juis om die lyding en skanddood van Jesus as die Messias te verklaar, dat daar gebruik gemaak is van die Ou-Testamentiese motiewe, soos die 'offer' van Isak.

Daar is drie eksplisiete verwysings na die 'offer' van Isak in die Nuwe Testament: Jak 2:21-23, Rom 8:32 en Heb 11:17-19 (vgl Daly 1977). Verskeie navorsers oorweeg, tesame met bogenoemde teksgedeeltes, ook 'n aantal ander moontlike verwysings na die 'offer' van Isak in die Nuwe Testament: Mark 1:11; 9:7; 12:16 en ooreenstemmende Sinoptiese gedeeltes, Joh 1:29; 3:16; Rom 4:16-25, 1 Kor 15:4, Gal 3:13-14 en 1 Pet 1:19-20 (vgl Dalman 1898; Lévi 1912; Schoeps 1946; Daniélou 1947; Dekker 1961; Le Déaut 1963; Wood 1968; Dahl 1969; Gübler 1977; Davies & Chilton 1978; Spiegel 1979; Swetnam 1981; Seeley 1990; Den Heyer 1991; Bekker 1994:140-156).

Buiten die duidelike en minder duidelike teksverwysings, word daar ook bepaalde temas geïdentifiseer wat moontlik op Isak en die verhaal in Genesis 22 betrekking kan hê. Een hiervan is die drie-dae-begrip. Op die derde dag het Abraham die offerplek gesien en op dié dag word Abraham én sy nageslag gered. God verlos die regverdige op die derde dag. Jesus word ook op die derde dag opgewek, en ontvang Hy so die 'loon' vir sy geregtigheid. Hy verwerp dit nie net vir Homself nie, maar oor vir almal wat in Hom glo. Hierdie tema verdien verdere ondersoek. Vir die doel van hierdie artikel sal daar egter net na die duidelike verwysings na die 'offer' van Isak in die Nuwe Testament, gekyk word.

### 3.1 Jakobus 2:21-23

Die skrywer van Jakobus gebruik die verhaal van die 'offer' van Isak om vir sy Joodse Christenlesers in die verstrooiing die verhouding tussen geloof en daade aan te wys (De Jonge 1988:241). Omdat Abraham vir Isak op die altaar neergelê het, word hy vrygespreek. Abraham is vrygespreek as gevolg van wat hy gedoen het tydens die 'offer' van Isak. Daarmee het hy sy geloof in God bevestig en is hy vrygespreek. Jakobus se gebruik van die verhaal van die 'offer' van Isak herinner aan 'n vroeër tradisie wat

handel oor die tien toetse van Abraham, waarna God hom beloon het vir sy getrouheid en geloof (spore van hierdie tradisie kan in Jub 17-19, en ook in die latere Genesis Rabbah 56:11 en Midrash Aboth 5:4 gevind word — vgl Blackman 1957:94; Adamson 1976:128). Hierdie beproewing is vir Jakobus nodig om die gelowige tot geestelike volwassenheid te bring (Jak 1:2-4). Geloof in God kom net tot vervulling wanneer dit in daede omgesit word (Jak 2:22). Omdat Abraham in God geglo het (Gen 15:6, 1 Makk 2:52; Jak 2:23) en hy binne die konteks van sy geloof in God, Isak op die altaar gelê het, is hy vrygespreek. As gevolg van hierdie geloofshandeling van Abraham tydens die 'offer' van Isak, word Abraham in 'n nuwe intieme verhouding met God gestel en word hy die vriend van God genoem (die verbintenis van hierdie term en Abraham kom ook in 2 Kron 20:7, Jes 41:8 en Jub 19:9 voor). In Jakobus word die 'offer' van Isak gebruik om die Joodse Christene in die verdrukking aan te spoor tot geloof in God en tot goeie werke. Jakobus verseker sy lesers dat as hulle in God glo en hierdie geloof uitleef in ooreenstemmende daede, soos wat Abraham gedoen het tydens die 'offer' van Isak, dan sal hulle nie slegs vrygespreek word nie, maar ook in 'n nuwe intieme verhouding met God gestel word. Jakobus se gebruik van die 'offer' van Isak toon min nuwe ontwikkelings en kom ooreen met die Genesis- en Intertestamentêre tradisies.

### 3.2 Romeine 8:32

Binne die Pauliniese geskrifte is Romeine 8:32, die duidelikste verwysing na 'n verbintenis tussen Genesis 22 en die Pauliniese interpretasie van die plaasvervangende dood van Jesus (Davies & Chilton 1978:530; Seeley 1990:61). Alhoewel die 'offer' van Isak nie eksplisiet in hierdie gedeelte genoem word nie, word daar sterk ooreenkomste gevind tussen hierdie verwysing en die Septuagintateks van Genesis 22:12,16 (Dehaan 1970:103; Bruce 1985:169; Daly 1977:67). Romeine 8:32 is gebaseer op bepaalde vasgestelde verkondigingsformules en was tradisioneel deel van die belydenisgeskrifte binne die vroeë kerk (Michel 1955:184; Dahl 1969:138-139). Paulus se gebruik van die term *παρέσῳκεν* suggereer 'n daad van oorgawe van God se kant, met die doel om versoening en redding vir die mens te bewerkstellig (Swetnam 1981:80). Hierdie term is diep ingebed in die lydenstradisies van die vroeë kerk (Pobee 1985:68). Die gebruik van die motiewe rondom die 'offer' van Isak in Romeine 8:32 is egter onverwags. Die konteks waarin hierdie verwysings voorkom, is een waarin die liefde en getrouheid van God beklemtoon word. Die klem in hierdie teksverwysing verwys nie na die 'slagoffers' (Isak-Jesus) nie, maar na hulle wat die slagoffers oorlewer (Abraham-God). Romeine 8:32 weerspieël nie 'n Isak-Jesus tipologie nie, maar suggereer eerder 'n Abraham-God tipologie. Dit handel hier oor die getrouheid en liefde van God toe Hy sy geliefde Seun opgeoffer het, net soos wat Abraham sy seun opgeoffer het in Genesis 22.

Paulus rig homself in Romeine tot 'n gemengde Romeinse gemeenskap van Joodse en heidense Christene (Carson 1992:244-245). Hierdie gemeenskap het nie slegs vervolging van die Romeinse regering ervaar nie, maar daar is tekens dat hulle ywer om die evangelie van Jesus te versprei, twis en tweedrag tussen hulle en die Joodse gemeenskap veroorsaak het (Pelser 1985:41; Meeks 1986:162). In die lig hiervan is Romeine 8:32 geskryf in die vorm van 'n geloofsbelydenis, met die doel om eenheid, geloof en bemoediging te bewerkstellig in die gemeente. Dit vorm 'n basis vir die leser om in tye van vervolging (sosiaal, ekonomies, polities, emosioneel of fisies) te weet dat God getrou sal bly en alles vir hulle sal gee wat hulle nodig het, omdat Hy reeds sy Seun vir hulle gegee het. God is in beproewing getrou, net soos wat Abraham getrou bevind is met die 'offer' van Isak. Romeine 8:32 toon geen spore van die ontwikkelings rondom die 'offer' van Isak wat gevind word in die Intertestamentêre geskrifte nie. Dit is duidelik dat hierdie verwysing eerder sterk ooreenkomste toon met die Septuagintateks van Genesis 22.

### 3.3 Hebreërs 11:17-19

Hierdie teks is die duidelikste en volledigste verwysing na die 'offer' van Isak, in die Nuwe Testament (Daly 1977:66; Swetnam 1981:83-84). Die verwysing na Abraham en die 'offer' van Isak in Hebreërs 11, is deel van 'n groter eenheid in Hebreërs waar die voorvaders en -moeders van Israel as voorbeelde van regverdiges wat in geloof gelewe en gesterwe het, voorgelou word. Die gebruik van die 'offer' van Isak binne die konteks van so 'n lys van geloofshelde, kom ooreen met die Intertestamentêre geskrifte se gebruik van die 'offer' van Isak (vgl Sirag 44-50; Wysheid van Salomo 10; 1 Makk 2:51-60). Die skrywer van die Hebreërbrief skryf in die konteks van 'n groeiende vervreemding tussen kerk en sinagoge, na die val van Jerusalem en die tempel. Te midde van hierdie spanning en wedersydse antagonisme tussen die Joodse en Christengemeenskappe, gebruik die skrywer van hierdie brief die voorbeeld van Abraham wat Isak 'offer,' om vir sy lesers insig te gee aangaande hulle geloof in Jesus die Christus en so terselfdertyd hulle geloof in die konteks van die Judaïsme te plaas. Hy verseker hulle deur middel van 'n lys van geloofshelde uit die Ou Testament dat hulle Christengeloof nie die God van die Ou Testament verloën nie, maar dat hulle geloof in God wat Jesus uit die dood opgewek het, in lyn met die Heilige Skrifte is (Lindars 1991:6).

In Hebreërs 11:17-19 word Abraham voorgelou as 'n regverdige wat sy seun Isak as 'n offer afgestaan het toe sy geloof in God beproef is. Die 'offer' van Isak word as volkome beskou, en dit dui die paradoks van Abraham se geloof aan: hy wat die belofte van 'n nageslag en grondgebied ontvang het, word gevra om Isak, die draer

van hierdie beloftes, af te staan as 'n offer (Guthrie 1989:235). In Isak was daar die belofte van nie slegs 'n fisiese nageslag nie, maar ook van 'n geestelike nageslag, wat Abraham se geloof in God in die aangesig van 'n doodskrisis sou deel.

Die 'offer' van Isak in Hebreërs 11:17-19 word gekoppel aan die opstanding uit die dood. Volgens Hebreërs was Abraham oortuig dat God by magte was om lewe uit die dood op te wek — waaruit hy dan ook vir Isak, so te sê, terugontvang het. Die 'offer' van Isak word 'n bepaalde belydenis van geloof in God, te midde van 'n doodskrisis. God beloon hierdie geloof van die regverdige deur middel van die opstanding uit die dood (Davies 1978:111). Vir die Hebreërskrywer, wanneer hy terugkyk na die 'offer' van Isak vanuit die opstanding van Jesus, word die redding van Isak uit die dood by implikasie 'n voorskouing van die offerdood van Jesus en van sy opstanding uit die dood (Swetnam 1981:128; Macauley 1978:185). Die skrywer van Hebreërs gebruik die 'offer' van Isak om sy lesers, wat verdrukking en vervolging ervaar het, aan te moedig om hulle geloof in God te behou. Hierdie geloof in God is 'n wete dat Hy die mag het om uit die dood op te wek (soos in die geval van Isak en Jesus), en daarom moet die verdruktes bereid wees om hulle lewens te offer in vervolging. Abraham word die prototipe van die lydende regverdige wat in God glo en bereid was om die vrug van God se belofte (Isak) op te offer. Hierdie voorbeeld bring die gelowige na Jesus, die begin en voleinder van die geloof wat sy lewe neergelê het en so die belofte van God ontvang het: die opstanding uit die dood (Hebr 12:1-3).

Hebreërs 11:17-19 se eksplisiete verbintenis van die 'offer' van Isak met die opstanding uit die dood, kom ooreen met Jubileë se verbintenis van die 'offer' van Isak met die Pasgafees. Die redding van die eersgeborene uit die dood, tydens die instelling van die Pasgafees, dui daarop dat hierdie verbintenis tussen die 'offer' van Isak en die opstanding uit die dood, (of ten minste die begin van so 'n tradisie) teenwoordig was in die Intertestamentêre tydperk. Vir die skrywer van Hebreërs is die verbintenis tussen die 'offer' van Isak en die opstanding uit die dood, die geloof in God. God is by magte om die lydende regverdige te beloon met die opstanding uit die dood. Hiervan is Abraham en Jesus voorbeelde.

#### 4. GEVOLGTREKKING

In die lig van bogenoemde besprekings van die 'offer' van Isak in die Nuwe Testament is dit duidelik dat die bestaan van die *Akedah*-motief binne die geskrifte van die Nuwe Testament hoogs onwaarskynlik is. Die *Akedah* moet eerder as 'n laat-Joodse Targumtradisie gesien word, wat moontlik die gevolg van 'n teenreaksie binne die Joodse sinagoge gemeenskap teenoor die vroeë kerk se verkondiging van Jesus as die Messias was.



Die skrywers van die Nuwe Testament maak gebruik van die 'offer' van Isak om die lyding, sterwe en opstanding van Jesus binne die konteks van die Joodse geloof te verklaar. Hierdie skrywers maak gebruik van die Septuagintateks van Genesis 22:1-19 en van bepaalde Intertestamentêre tradisies rondom die 'offer' van Isak. Die ondersoek het weer eens die feit onderstreep dat Ou-Testamentiese tradisies nie eenduidig ontwikkel het en neerslag in die Nuwe Testament gevind het nie. Die skrywers van die Nuwe-Testamentiese literatuur het onafhanklik en vrylik van hierdie tradisies gebruik gemaak.

Die Nuwe-Testamentiese skrywers het met behulp van die 'offer' van Isak uitdrukking en gestalte gegee aan bepaalde aspekte van die situasie en belydenis van die vroeë kerk: die 'offer' van Isak is gebruik om die rol en verhouding van die kerk teenoor die Romeinse staat en die sinagoge te verwoord. Só het die 'offer' van Isak 'n simbool van die onderdrukking en lyding van die kerk geword. Dit is ook gebruik om die identiteit van Jesus, die hoof van die kerk, te bevestig en sodoende die identiteit van die geloofsgemeenskap, die kerk, te kommunikeer. Die motief van die 'offer' van Isak is ook gebruik om Jesus as die lydende Messias te verkondig. Die offer van Jesus word 'n aanmoediging vir die gelowige, naamlik om vas te hou aan die belofte van God te midde van vervolging en bedreiging. Omdat Jesus getrou bevind is, verkry Hy die opstanding uit die dood. Net so het die gelowige die belofte van God dat as hy/sy aan God getrou bly — selfs tot die dood — sal hy/sy deelhê aan die opstanding uit die dood.

### Literatuurverwysings

- Adamson, J B 1976. *The Epistle of James*. Grand Rapids: Eerdmans.
- Bekker, C J 1994. Die 'offer' van Isak as motief vir die verkondiging van Jesus as die lydende Christus. Ongepubliseerde MA-verhandeling, Randse Afrikaanse Universiteit.
- Blackman, E 1957. *The Epistle of James*. London: SCM Press.
- Bruce, F F 1985. *The letter of Paul to the Romans*. Grand Rapids: Eerdmans.
- Carson, D A, Moo, D J & Morris, L 1992. *The introduction to the New Testament*. Grand Rapids: Zondervan.
- Dahl, N A 1969. The atonement — An adequate reward for the *Akedah*? (Romans 8:32), in Ellis, E E & Wilcox, M (eds), *Neotestamentica et Semitica: Studies in honour of Matthew Black*. Edinburgh: T T Clark.
- Dalman, G 1898. *Die Worte Jesu*. Leipzig: J C Hinrichs.
- Daly, R J 1977. The soteriological significance of the sacrifice of Isaac. *CBQ* 39, 45-47.

- Daniélou, J 1947. La typologie d'Isaac dans le Christianisme primitif. *BIB* 28, 363-393.
- Davies, P R & Chilton, B D 1978. The aqedah: A revised tradition history. *CBQ* 40, 514-546.
- Dehaan, R W 1970. *The world on trial: Studies in Romans*. Grand Rapids: Zondervan.
- De Jonge, M 1988. *Christology in context: The earliest response to Jesus*. Philadelphia: Westminster Press.
- Den Heyer, C J 1991. *De Messiaanse weg 3: De Christologie van het Nieuwe Testament*. Kampen: J H Kok.
- 1992. *Een joodse Jezus de Christus der kerken*. Kampen: J H Kok
- Dekker, W 1961. De 'Geliefde Zoon' in de synoptische evangelien. *NedThT* 16, 94-106.
- Duvenhage, S 1987. *Die dekor van die Nuwe Testament*. Pretoria: HAUM.
- Floor, L 1992. *Jakobus, brief van een broeder*. Kampen: J H Kok.
- Geiger, A 1872. Erbsünde und Versöhnungstod; deren Versuch in das Judentum einzudringen. *JZWL* 10, 166-171.
- Gispén, W H 1979. *Genesis*. Kampen: J H Kok.
- Gübler, M L 1977. *Die fürhesten Deutungen des Todes Jesu*. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht.
- Guthrie, D 1989. *The letter to the Hebrews*. Grand Rapids: Eerdmans.
- Horton, F I 1976. *The Melchizedek Tradition: A critical examination of the sources to the fifth century A D and in the Epistle to the Hebrews*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jacob, B 1974. *The First Book of the Bible: Genesis*. New York: KTAV Publishers.
- Keil, C F 1968. *Pentateuch*. Oxford: Oxford Press.
- Le Déaut, R 1963. La présentation targumique du sacrifice d'Isaac et la sotériologie paulinienne, in *Studiorum Paulinorum Congressus Internationalis Catholicus (1961)*, Vol 2, 563-574. Rome: Pontifical Biblical Institute. (AnBib 18.)
- Lévi, I 1912. Le sacrifice d'Isaac et la mort de Jésus. *REJ* 64, 161-184.
- Lindars, B 1991. *The theology of the letter to the Hebrews*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Macauley, J C 1978. *An expository commentary on Hebrews*. Chicago: Moody.
- McKane, W 1979. *Studies in the Patriarchal Narratives*. Edinburgh: Handsel Press.
- Meeks, W A 1986. *The moral world of the first Christians*. Philadelphia: Westminster.
- Michel, O 1955. *Der Brief an die Römer*. Göttingen: Vandenhoeck. (KEK.)
- Pelser, G M M 1985. The Pauline soteriology, in Du Toit, A B (ed), *Guide to the New Testament, Volume 5*, 242-264. Pretoria: NG Kerkboekhandel.

- Pobee, J S 1985. *Persecution and martyrdom in the theology of Paul*. Sheffield: JSOT Press.
- Sanders, E P 1977. *Paul and Palestinian Judaism: A comparison of patterns of religion*. London: SCM.
- Schoeps, H J 1946. The sacrifice of Isaac in Paul's Theology. *JBL* 65, 385-392.
- Seeley, D 1990. *The noble death: Graeco-Roman martyrology and Paul's concept of salvation*. Sheffield: Sheffield Academic Press.
- Spiegel, S 1979. *The last trial*. New York: Behrman House.
- Swetnam, J 1981. *Jesus and Isaac: A study of the Epistle to the Hebrews in the light of the Aqedah*. Rome: Biblical Institute Press.
- Thompson, T L 1987. *The origin of Ancient Israel*. Sheffield: JSOT Press.
- Vermes, G 1961. *Scripture and tradition in Judaism*. Leiden: EJ Brill.
- Von Rad, E 1963. *Genesis*. London: SCM.
- Wood, J E 1968. Isaac typology in the New Testament. *NTS* 14, 538-589.